

Η Τουρκία του Ερντογάν

Γεώργιος Οικονόμου

Ο Ατατούρκ εκυβέρνησε την Τουρκία με σιδερένια γροθιά. Ένας Ιακωβίνος πολιτικός, ο ιδρυτής της νέας Τουρκίας διαμόρφωσε την χώρα του στον 20^ο αιώνα σύμφωνα με το όραμα του ως ένα δυτικό κοσμικό κράτος. Δεν απέκλεισε και δεν κατέστειλε το Ισλάμ. Εδημιούργησε ένα κοσμικό σύστημα το οποίο ήλεγχε την θρησκεία και περιθωριοποιούσε πολίτες όπως ο Ερντογάν οι οποίοι εδήλωναν οπαδοί του Ισλάμ. Ο Ατατούρκ «εξόρισε» το Ισλάμ στην ιδιωτική σφαίρα, και απαγόρευσε τον απ' ευθείας επηρεασμό του κράτους από τα θρησκευτικά ιδρύματα και τους ηγέτες τους.

Ο Ατατούρκ και οι συνοδοιπόροι του – οι Κεμαλιστές – ήσαν πολύ περήφανοι για το σύστημα που κατασκεύασαν. Η εμπιστοσύνη τους βασιζόταν στον τουρκικό στρατό, απ' όπου και ξεκίνησαν και ο οποίος (στρατός) εθεωρούσε τον εαυτό του ως τον προστάτη του κοσμικού πολιτικού συστήματος της χώρας, μετά τον θάνατο του ιδρυτή.

Το κοσμικό κράτος που άφησε πίσω του ο Ατατούρκ, μεταλλάχθηκε μετά το πραξικόπημα του 1980. Την εποχή εκείνη, η ανάληψη της αρχής από τον στρατό είχε ως δικαιολογία να εμποδίσει την ανάπτυξη της αριστερής ιδεολογίας στην χώρα, καθώς επίσης ξεσπούσαν μάχες στους δρόμους μεταξύ δεξιών και αριστερών εθνοφυλακών.

Υπό τις συγκυρίες αυτές, οι στρατιωτικοί απεφάσισαν να επιτρέψουν ελάχιστες, πλην σοβαρές εκφάνσεις του Ισλάμ να επιησέλθουν στο πολιτικό και εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Οι στρατηγοί πίστευαν ότι η θρησκεία μπορούσε να ελέγξει την αναδυόμενη παλίρροια του αριστερισμού στην χώρα «εμβολιάζοντας» την τουρκική κοινωνία κατά του κομμουνισμού.

Στις δεκαετίες του 1980 και 1990, οι πολιτικές αυτές αύξησαν την ανάμιξη του Ισλάμ στην δημόσια σφαίρα στην χώρα. Η ανάμιξη αυτή την οποία επέτρεψαν οι κοσμικοί στρατηγοί, εβοήθησε το πολιτικό Ισλάμ να ριζώσει στην Τουρκία.

Ο Ερντογάν επωφελήθηκε από τις δυναμικές αυτές για να αναρριχηθεί στην εξουσία το 2003, και να ξηλώσει το κοσμικό κράτος του Ατατούρκ σε χρόνο λίγο περισσότερο από μία δεκαετία – το έχει δε κατορθώσει χωρίς κανένα οίκτο προς τους αντιπάλους του.

Η Τουρκία εθεωρείτο ως χώρα που ακολουθεί τις τάσεις της Δύσεως και της Ευρώπης. Γενικώς αυτό συνέβαινε από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όταν οι Οθωμανοί σουλτάνοι «εδυτικοποίησαν» και εξευρωπαϊσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Ενώ συντελείτο η αλλαγή στον 20^ο αιώνα, ο Ατατούρκ και οι ακόλουθοι του προσέβλεπαν στην Ευρώπη για δείγματα εξωτερικής πολιτικής και κρατικής διαχείρισης.

Στην περίπτωση του Ερντογάν όμως, βλέπουμε μια κατάσταση στην οποία ένας Τούρκος ηγέτης στρέφεται στην Ανατολή και αποστασιοποιείται μερικώς από την Δύση. Ο Ερντογάν είναι το πρότυπο του λαϊκιστή ηγέτη που αντιμετωπίζουμε στον 21^ο αιώνα, - πιστώνεται με την εφεύρεση μιας νέας λαϊκιστικής πολιτικής, μιας πολιτικής την οποία αντέγραψαν αποτελεσματικοί αρχηγοί και σε άλλα μέρη.

Ο Ερντογάν έχει κυνηγήσει και καταδιώξει ομάδες που δεν τον ψήφισαν από αριστερούς μέχρι φιλελεύθερους. Για να αναπτύξει την βάση του, δαιμονοποιεί τους αντιπάλους του, πολλές φορές τους επιτίθεται

ονομάζοντάς τους «εντολοδόχους των ξένων δυνάμεων», οι οποίοι θέλουν να υπομονεύσουν το καθεστώς του και, επομένως, την Τουρκία.

Η αντιπολίτευση η οποία αποτελείται σχεδόν από το ήμισυ της χώρας, τον μισεί. Όμως, η στρατηγική του εδημιούργησε μια πιστή βάση κυρίως συντηρητικών ψηφοφόρων, συμπεριλαμβανομένων κεντρο-δεξιών, δεξιών και οπαδών του πολιτικού Ισλάμ.

Ο Ερντογάν ανέσυρε πολλούς από τους οπαδούς του από την φτώχεια με τις επιτυχημένες οικονομικές πολιτικές του και, για τον λόγο αυτό, τον λατρεύουν και θέλουν να τον διατηρήσουν στην αρχή.

Οι προσπάθειες του Ερντογάν να αλώσει το πολιτικό σύστημα της Τουρκίας περιλάμβανε τακτικισμούς, στρατηγικές, λεπτούς χειρισμούς και υπομονή.

Αφού ανέλαβε τα ηνία του κράτους, κατόρθωσε να φέρει δυναμική οικονομική ανάπτυξη και, ως αποτέλεσμα, σταδιακά να κτίσει εκλογική υποστήριξη. Μετά την δεύτερη εκλογική νίκη στις βουλευτικές εκλογές του 2007, και εκμεταλλευόμενος την αναπτυσσόμενη δημοφιλία του (46% του εκλογικού σώματος εψήφισε το κόμμα του, αυξάνοντας τα ποσοστά του από 34% στο 2002 κάτι το οποίο είχε να συμβεί για δεκαετίες), άρχισε να συγκεντρώνει δυνάμεις και να διαβρώνει τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Στην συνέχεια κατόρθωσε να αναλάβει τον έλεγχο μεγάλου αριθμού ΜΜΕ, χρησιμοποιώντας κυβερνητικά όργανα καθώς επίσης και τα δικαστήρια τα οποία μετά από το δημοψήφισμα του 2010 ο Ερντογάν απέκτησε το προνόμιο να διορίζει την πλειοψηφία των δικαστών στα ανώτερα κλιμάκια χωρίς να χρειάζεται διαδικασία αποδοχής τους από το σώμα.

Την ίδια περίοδο, ο Ερντογάν άρχισε επίσης να κυνηγά την αντιπολίτευση αρχής γενομένης από τους Κεμαλιστές οι οποίοι ήθελαν την Τουρκία να παραμείνει στην Δύση και να ακολουθήσει το κοσμικό μονοπάτι όπως ήταν το όραμα του ιδρυτή τους.

Κατά την διάρκεια μιας σειράς στημένων δικών μεταξύ 2008 και 2011 έβαλε στόχο να απονομιμοποιήσει και να τιμωρήσει τους αντιπάλους του. Η κίνηση Γκιουλέν, η οποία άρχισε την δεκαετία του 1970 και σιγά, σιγά είχε δυναμώσει στις δεκαετίες του 1980 και 1990, έγινε ένας δυνατός σύμμαχος του Ερντογάν μετά τις εκλογές του 2002, βοηθώντας τον στην συνέχεια.

Το 2008, το δίκτυο των οπαδών του Γκιουλέν στην αστυνομία και στο δικαστικό, εβοήθησαν τον Ερντογάν να φυλακίσει σχεδόν το ένα τέταρτο των εν ενεργεία στρατηγών και ναυάρχων στην λαϊκίστικη TAF (Turkish Armed Forces), ισχυριζόμενοι ότι οι αξιωματικοί αυτοί ήσαν αναμειγμένοι στο ούτω καλούμενο κίνημα Εργκένεκον που είχε στόχο να ανατρέψει την κυβέρνηση.

Συγχρόνως, με την βοήθεια των Γκιουλενιστών, ο Ερντογάν εφυλάκισε αριθμό προβεβλημένων κοσμικών διανοουμένων, δημοσιογράφων και ακτιβιστών, ισχυριζόμενος στα ΜΜΕ, όπως π.χ. στην ημερησία προ-Γκιουλενική Zaman, ότι οι ομάδες αυτές ήσαν μέρος σχεδιαζόμενου πραξικοπήματος. Οι εισαγγελείς δεν μπορούσαν να παρουσιάσουν μια πειστική εικόνα του υποτιθέμενου κοσμικού πραξικοπήματος, αλλά οι υποθέσεις Εργκένεκον – Sledgehammer επέτρεψαν στον Ερντογάν να φυλακίσει τους διαφωνούντες, εμφανίζοντας μια αυταρχική τάση στην τουρκική πολιτική, με τον ίδιο να είναι στην κορυφή.

Οι στρατηγοί υπεχώρησαν. Μετά την παραίτηση των ανωτέρων αξιωματικών της TAF (παραιτήθηκαν μαζικά το 2011), υποκλινόμενοι στην

δύναμη του Ερντογάν, τα δικαστήρια άρχισαν να απορρίπτουν τα κατηγορητήρια. Παρ' όλα αυτά οι υποθέσεις Εργκένεκον – Sledgehammer διαπερνούσαν την Τουρκική πολιτική, δημιουργώντας την επικίνδυνη ιδέα ότι το να αντιτίθεται κανείς στην πολιτική του Ερντογάν εσήμαινε συμμετοχή σε στάση.

Η κατάσταση αυτή εδημιούργησε μια ατμόσφαιρα εκφοβισμού, όπου ο Ερντογάν και οι σύμμαχοι του συμπεριλαμβανομένου του Γκιουλέν, είχαν την δύναμη να διαφετεύσουν τους αντιφρονούντες.

Οι Εργκένεκον δίκες έστειλαν το μήνυμα στον κάθε αντιφρονούντα ότι μπορεί εύκολα να βρεθεί στην φυλακή, ότι τα ιδιωτικά του τηλεφωνήματα ή το ηλεκτρονικό του ταχυδρομείο μπορούσε να δημοσιοποιηθεί, ή ότι τα ΜΜΕ του Ερντογάν μπορούσαν να τους συνδέσουν με αυτούς που συνωμοτούσαν κατά της κυβέρνησης. Αυτό έκανε πολύ πιο δύσκολο για πολίτες όλων των αποχρώσεων να αντιστρατεύονται τον Ερντογάν, καλλιεργώντας μια «δημοκρατία του τρόμου».

Έχοντας θέσει υπό τον έλεγχο του την Τουρκία, ο Ερντογάν έχει ήδη κατακλύσει την πολιτική και την εκπαίδευση με το συντηρητικό Ισλάμ. Αυτή, παραδόξως, είναι η πλευρά του Ερντογάν που μιμείται τον Ατατούρκ. Βέβαια, ο Ερντογάν δεν μοιράζεται τις αξίες του Ατατούρκ, απλώς τις μεθόδους του. Όπως ακριβώς ο Ατατούρκ εμορφολόγησε την Τουρκία σύμφωνα με τα πιστεύω του, δημιουργώντας μια λαϊκίστικη Ευρωπαϊκή κοινωνία, έτσι και Ερντογάν διαμορφώνει μία «νέα Τουρκία» η οποία είναι κοινωνικά συντηρητική και η οποία αγκαλιάζει την πολιτική Ισλαμοποίηση ως βασική αξία, όπως ακριβώς πιστεύει ο ίδιος.

Στην πραγματικότητα, ο Ερντογάν είναι ένας Ατατούρκ αντί- Ατατούρκ. Έχοντας μεγαλώσει στην κοσμική Τουρκία και έχοντας αντιμετώπισει

κοινωνικό αποκλεισμό σε νεαρή ηλικία λόγω της ευλαβείας του και των συντηρητικών του απόψεων, είχε βαθιά απέχθεια στον Ατατούρκ. Λόγω όλων αυτών διέλυσε το σύστημα του Ατατούρκ χρησιμοποιώντας τα ίδια εργαλεία που χρησιμοποίησε ο Ατατούρκ και οι συνεργάτες του: την δύναμη της κυβερνητικής μηχανής και της κοινωνικής πολιτικής – και τα δύο σήμα κατατεθέν των μεταρρυθμίσεων του Ατατούρκ.

Ο Ερντογάν χρησιμοποίησε τα μέσα και τις μεθόδους του Ατατούρκ για να αντικαταστήσει τον Ατατούρκ. Το αποτέλεσμα είναι ότι τώρα η Τουρκία επιβραβεύει τους κατοίκους ταυτοποιούνται με το συντηρητικό σουνιτικό Ισλάμ, στο οποίο ανήκει ο Ερντογάν.

Όμως ο Ερντογάν έχει πρόβλημα. Ενώ ο Ατατούρκ υπερίσχυσε ως στρατιωτικός, ο Ερντογάν έχει εκλεγεί δημοκρατικά. Πλην των άλλων, η σημερινή Τουρκία είναι χωρισμένη σχεδόν στην μέση μεταξύ δύο στρατοπέδων – υπέρ και κατά του Ερντογάν. Παρά το γεγονός αυτό, ο Ερντογάν επιθυμεί διακαώς να διαμορφώσει την χώρα καθ' ομοίωσιν του. Εκεί κείται η κρίση της νέας Τουρκίας: ενώ η μισή χώρα αγκαλιάζει τις πολιτικές του Ερντογάν, η άλλη μισή αντιτίθεται δυναμικά. Για όσο διάστημα η χώρα παραμένει τυπικά δημοκρατική, ο Ερντογάν δεν είναι εις θέσιν να συμπληρώσει την επανάστασή του.

Ο Ερντογάν για να προωθήσει τις επαναστατικές αλλαγές σε μια χωρισμένη κοινωνία, έχει υπονομεύσει την δημοκρατία. Αντί να προσφέρει περισσότερες ελευθερίες για όλους, έχει πέσει βαρύς ο πέλεκυς στους αντιπάλους του και έχει φυλακίσει διαφωνούντες ευνοώντας μόνο συντηρητικούς με ισχυρές ισλαμικές βάσεις.

Ο Ερντογάν το κατόρθωσε αυτό υποδυόμενος τον ρόλο του «αυστηρού υποτελούς» προσθέτοντας στο αφήγημα του πολιτικά υποταγμένου από

το κοσμικό σύστημα της δεκαετίας του 1990, εκμεταλλευόμενος την φυλάκιση του για σύντομο διάστημα το 1999. Ο Ερντογάν τώρα παρουσιάζει τον εαυτό του ως θύμα που, εκών άκων, είναι υποχρεωμένο να καταδιώξει όσους συνωμότησαν να υποσκάψουν το κύρος του.

Ευνοεί τα ΜΜΕ και την επιχειρηματική κοινότητα μέσω στημένων φορολογικών ελέγχων, φυλακίσεων αντιφρονούντων, διανοουμένων και δημοσιογράφων.

Επιπροσθέτως, η αστυνομία συχνά καταστέλλει ειρηνικές συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις αντιφρονούντων. Εν όψει τούτου, παρ' όλο που οι εκλογές στην Τουρκία παραμένουν σχετικά ελεύθερες, συνεχώς γίνονται πιο άδικες. Οι εξελίξεις αυτές έχουν πολλαπλασιάσει την πόλωση στην Τουρκία: η συντηρητική βάση του Ερντογάν έχει μαζευτεί γύρω του ζηλότυπα για να τον υπερασπίζεται. Η άλλη μισή χώρα, την οποία κυνηγά ο Ερντογάν, τον απεχθάνεται. Το κοινό έδαφος μεταξύ των δύο στρατοπέδων μειώνεται συνεχώς.

Ο Ερντογάν έχει κατορθώσει να επιβιώσει, κερδίζοντας 13 εθνικές εκλογές από το 2002. Έχει κερδίσει νίκες τουλάχιστον τις πρώτες 11 από τις εκλογές αυτές, οι οποίες διεξήχθησαν κανονικά. Με το να κατορθώσει ελέγχοντας μεγάλο μέρος των ΜΜΕ από τους φίλους του και με το να έχει λευκή επιταγή στα έσοδα του κράτους, κατόρθωσε να κερδίσει στο δημοψήφισμα του Απριλίου, 2017 και στις προεδρικές εκλογές του Ιουλίου 2018.

Στο στάδιο αυτό, είναι απίθανο ότι ο Τούρκος ηγέτης να χάσει την πλειοψηφία. Με άλλα λόγια, ο Ερντογάν ο οποίος έχει ήδη κυβερνήσει την Τουρκία περισσότερο από τον Ατατούρκ, είναι εδώ για να μείνει, όπως

επίσης και το όραμά του να πλάσει στην Τουρκία μια κοινωνία ισλαμική και κοινωνικά συντηρητική.

Το ίδιο ονειρεύεται και για την εξωτερική πολιτική της χώρας: ονειρεύεται μια «νέα Τουρκία», η οποία να αντικρύζει την Μέση Ανατολή και τις Μουσουλμανικές χώρες πέραν αυτής, με το όνειρο να προσωρήσουν μαζί. Οι δε χώρες αυτές να δέχονται τη επιρροή της Τουρκικής Αυτοκρατορίας.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία εγκαθιδρύθη από τον Osman Bey το 1299 ως ένα μικρό πριγκιπάτο στην σημερινή ΒΔ Τουρκία, γρήγορα ανήλθε στην ύστερη μεσαιωνική περίοδο και έγινε υπολογίσιμη δύναμη τον 15^ο αιώνα.

Για εκατοντάδες χρόνια, οι Οθωμανοί εκυριαρχούσαν πάνω σε τεράστιες περιοχές, στην Αφρική, Ασία και Ευρώπη. Στο κορύφωμα της δυνάμεως της στον 17^ο αιώνα, τα σύνορα της αυτοκρατορίας ξεκινούσαν από την Πολωνία στον Βορρά, την Σομαλία στον Νότο, το Μαρόκο στην Δύση και το Ιράν στην Ανατολή.

Η μνήμη αυτή όντως παραμένει ζωντανή στην Τουρκία. Η Τουρκική Δημοκρατία εγκαθιδρύθηκε το 1923 από την τέφρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεν είναι νεκρή και μέχρι σήμερα η μνήμη του Οθωμανικού μεγαλείου αντηχεί στους πολίτες της Τουρκίας.